

Manfred graait met flesjes zijn pensioen bij elkaar

ws-no-zoom.blendle.com

Voor steeds meer Duitsers is het dagelijkse kost: het afspeuren van afvalbakken op zoek naar flesjes met statiegeld. Zo vullen ze hun karige pensioen en uitkering aan. 'Pfandsammler', wordt deze groep nieuwe armen genoemd. In Berlijn is het een leger van honderden personen. Wat zegt dit over Duitsland?

Door Sterre Lindhout Foto Daniel Rosenthal

STERRE LINDHOUT

Staat de afvalbak goed opgesteld, dan hoeft Manfred (67) niet eens van zijn vouwfiets te stappen. Hij rijdt voor, remt, werpt een blik naar binnen en hengelt de buit naar boven met een routineuze graai - als er buit is. Net, op de laatste meters van Unter den Linden, zat het tegen. Vijf bakken, maar één bruin bierflesje, statiegeld: 8 cent. Miserabel.

Maar de volgende vuilnisbak biedt hoop. Hij hangt aan de lantaarnpaal bij het busstation tegenover Alexanderplatz. Hier, waar de rolkoffertoeristen over elkaar heen buitelen, valt meer te halen. Twee plastic waterflessen à 25 cent per stuk verdwijnen in de tas achter op de fiets.

Manfred is een van de honderden (plastic) flessenverzamelaars in de Duitse hoofdstad. Het is een ijverig legertje dat rondscharrelt op stations, in parken en natuurlijk bij grote evenementen als voetbalwedstrijden en openluchtconcerten - niet alleen in Berlijn, in alle Duitse steden.

Alcohol drinken op straat mag in Duitsland, met het gevolg dat binnensteden 's zomers in grote glasbakken veranderen. In combinatie met de EU-wet die in 2006 bepaalde dat statiegeldflessen in elk willekeurige supermarkt mogen worden ingeleverd, leidde dat tot de geboorte van een nieuwe beroepsgroep: de statiegeldverzamelaar.

Wat betekent het dat in Duitsland, de grootste economie van Europa, zo veel mensen in afvalbakken graaien voor een dagopbrengst van een paar euro?

Stel je die vraag aan Manfred, dan antwoordt hij dat het betekent dat 'dit land door en door verrot is en Angela Merkel het meest van iedereen'.

Om hem heen suist de avondspits naar de Karl-Marx-Allee, ooit de paradestraat van zijn geboorteland, de DDR. Uit het asfalt stijgt de warmte van de dag omhoog. Hij opent het blik bier in de bidonhouder. Schloss-pils, het huismerk van discounter Netto. 'Zelf verdiend.' Hij moet hard praten om boven de nieuwslezeres van de radio in zijn borstzak uit te komen.

Een groepje Scandinavische toeristen gaapt Manfred al een poosje meewarig aan. 'Huu, een zwerver', zie je ze denken. Manfred staart baldadig terug. Zijn ogen zijn hard en blauw als een buitenzwembad.

Manfred is geen zwerver. Hij bewoont een tweekamerflat in Weissensee, het verre oosten van Berlijn. Hij wil deze week minstens 50 euro bij elkaar krijgen om zijn elektriciteitsrekening voor deze maand te kunnen betalen. Om aan dat bedrag te komen, gaat hij elke dag op pad. Van het middaguur, tot de schemering.

Statiegeldverzamelaars staan in Duitsland symbool voor de groeiende groep 'nieuwe armen', ook wel het precariaat genoemd, een neologisme opgebouwd uit de woorden 'precair' en 'proletariaat', dat in 2011 bekendheid verwierf door het gelijknamige boek van de Britse econoom Guy Standing.

Mini-jobs

Het is de groep mensen die leeft van tijdelijke, slecht betaalde baantjes, in Duitsland mini-jobs geheten, van een uitkering waarvan nauwelijks valt rond te komen, of van een klein pensioen, zoals Manfred. Zicht op verbetering van die situatie is er nauwelijks - een misstap en deze personen storten in het sociaal-economische ravijn.

Het aantal werkende armen is in Duitsland sinds 2004 verdubbeld, blijkt uit een begin juli verschenen onderzoek van de Hans-Böckler-Stiftung. Uit een andere recente studie, van de Bertelsmann Stiftung, blijkt dat ook het aantal arme ouderen stijgt. Op dit moment leeft 16 procent van de Duitse ouderen op of onder de armoedegrens, en over een jaar is dat 20 procent, zo luidt de voorspelling.

Dit soort onheilspellende onderzoeken zijn, vooral in verkiezingstijd, pijnlijk voor de Duitse regeringspartijen - met name voor de SPD. Want in veler ogen ligt de schuld van de groeiende kloof tussen arm en rijk in Duitsland bij de laatste sociaal-democratische bondskanselier, Gerhard Schröder (zie kader).

Statiegeldjagers verdienen gemiddeld zo'n 100 tot 150 euro per maand, schat de socioloog Sebastian Moser. Hij promoveerde in 2014 op 'de statiegeldverzamelaar als urbane sociale figuur'.

Farce

Hoe kom je terecht aan de rand van de maatschappelijke afgrond? Bij Manfred ging het gestaag. Voor de val van de Muur was hij loodgieter. Wie naar zijn verhalen luistert, krijgt het idee dat Manfred half Oost-Berlijn eigenhandig van waterleidingen heeft voorzien.

Ook toen woonde hij in Weissensee, met zijn vrouw en twee kinderen. Hij had een goed leven, vindt hij nu. De ellende begon toen Manfred in de jaren tachtig genoeg kreeg van de DDR. Als hij een borrel op had, dan mocht hij de mensen in de kroeg graag de waarheid vertellen, zijn waarheid, over het communistische regime. En dan vertelde hij dat de DDR een farce was, een republiek op sterven na dood. 'Want dat was het ook.'

Zo kwam het dat Manfred in 1987 in de gevangenis belandde. En toen hij een half jaar later amnestie kreeg vanwege het 750-jarig bestaan van de stad Berlijn, stond zijn vrouw hem thuis op te wachten met de scheidingspapieren.

Na de val van de Muur werd het niet beter. In het verenigde Duitsland kon Manfred zijn beroep niet meer uitoefenen omdat de waterleidingen in West-Duitsland niet van lood waren zoals in de DDR, maar van koper. En voor koper bleek Manfred allergisch. Hij ging als vuilnismaan aan de slag, steeds op een tijdelijk contract.

Het pensioen van Manfred bedraagt 375 euro per maand. Dat is 33 euro onder de Harz IV-uitkering, het bijstandsniveau. Dat overbruggingsgeld betaalt het Duitse UWV, evenals zijn huur à 450 euro per maand. Met alle uitkeringen komt Manfred op 887 euro. Als je in Duitsland als gepensioneerde over minder dan 958 euro per maand beschikt, geld je als arm.

Desondanks is Manfred op zomeravonden als deze geen ontevreden man, zegt hij. 'Als het weer goed is, zit ik graag op de fiets. Hij is, zegt hij, liever buiten dan binnen, maakt graag een praatje.

Daarmee bevestigt Manfred een belangrijke kanttekening die Moser in zijn proefschrift maakt: geld verdienen is voor statiegeldverzamelaars zelden het enige doel. Het verzamelen van statiegeldflesjes is voor velen ook dagbesteding, structuur, aanspraak.

Manfred schaamt niet voor het verzamelen. 'Waarom zou ik? Mijn werk is eerlijker dan dat van een bankdirecteur.' Bij andere verzamelaars ziet hij wel schaamte. 'Vooral bij vrouwen, die kijken eerst om zich heen of niemand ze ziet en duiken dan snel zo'n bak in.'

Schaamte

Schaamte is ook de reden dat de Berlijnse veertiger die 'Pfandpiratin', statiegeldpiraat, niet met haar echte naam in de krant wil. Ze wil voorkomen dat haar twee kinderen in de klas worden gepest omdat hun moeder statiegeldflessen verzamelt.

En dus wil Pfandpiratin alleen door de telefoon praten. Zij verzamelt haar flessen niet op straat, ook vanwege de kinderen, maar haalt ze op bij de mensen thuis, via de website pfandgeben.de, een in 2011 door studenten antropologie bedacht idee. Wie na een feestje van zijn flessen af wil, voert dat in op de website en krijgt de telefoonnummers van de verzamelaars die in zijn wijk actief zijn.

De tientjes die Pfandpiratin, een alleenstaande moeder met een parttime-baan, verdient met de ongeveer vijf telefoontjes die ze per maand krijgt, zijn hard nodig om de kinderen zo nu en dan een extraatje te kunnen geven.

Waarom is het in Duitsland, het land van de miljardenoverschotten op de begroting, niet mogelijk om mensen die niet kunnen rondkomen een paar euro meer te geven? Dat is behalve de vraag die Manfred op hoog volume over de Berlijnse stoep laat schallen, ook de vraag waarmee de AfD, de Grünen en die Linke campagne voeren tegen de spaarpolitiek van de CDU.

Manfred heft een socialistisch lied aan over saamhorigheid. 'Dat kent Angela Merkel vast ook nog wel van vroeger.' Zingend fietst hij naar het dichtstbijzijnde filiaal van Netto om zijn flessen in te leveren.

Als hij later met een nieuw biertje in de hand naar buiten loopt, staat daar een andere flessenverzamelaar. Een Pool. Manfred heeft het niet op buitenlanders, proclameert hij luidkeels. Waarop de Pool begint te schelden. 'Duitsland heeft zelf wel genoeg probleemgevallen', roept Manfred. 'We kunnen hier niet de hele wereld helpen.'

Net als de spanning voor het Nettofiliaal het kookpunt dreigt te naderen, wordt Manfred op de schouder getikt door een ongezond uitziende voorbijganger. Zwijgend reikt Manfred de man zijn blik bier aan. De man drinkt een paar slokken, bedankt met een knikje en wandelt door.

'Hij was ooit leraar op een beroepsschool in Prenzlauerberg', zegt Manfred. 'Nu is die school dicht en is hij bedelaar. Soms gaat dat snel.' Zijn borstzakradio speelt How deep is your love van de Bee Gees, 'cause we're livin in a world of fools...'